

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдулова О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение, 1990. – 147 с.
2. Алексеенко Т.А. Формування пізнавальної активності студентів в умовах блокової організації навчання: Дис.....канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1995. – 205 с.
3. Большакова З.М. Истоки современного содержания теории развивающего обучения // Теория и практика развивающего обучения: Сб. статей. – Челябинск: Факел, 1998. – Вып. 3. – С. 8–12.
4. Гуменюк О.Є. Модульно-розвиваюче навчання: соціально-психологічний аспект. – К.: Школяр, 1998. – 112 с.
5. Зеєр Е.Ф. Психология профессий: Учеб. пособие для студентов. – М.: Деловая книга, 2003. – 336 с.
6. Модульна система професійного навчання: концепція, методика, особливості впровадження: Навч. посібник/ Упоряд. А.В. Плахій, А.В. Казановський. – К.: Вид. центр “КТ Київська нотна ф-ка”, 2000. – 284с.
7. Пидкасистый П.И. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы. – М.: Пед. общество России, 1999. – 354 с.
8. Сисоєва С.О. Технологізація освітньої діяльності в умовах непевної рофесійної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К.: Віпол, 2000. – С.319-363.
9. Тименко В.М. Педагогічні засади соціальної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах США: Дис. ... канд.. пед. наук: 13.00.05. – К., 2005. – 185 с.
10. Шевнюк О.Я. Теорія і практика культурологічної освіти майбутніх учителів у вищій школі: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2004. – 555 с.
11. Шиян Н.І. Технологія модульно-рейтингового навчання у школі: Дис..... канд.. пед. наук: 13.00.01. – Х., 1999. – 164 с.
12. Юцявичене П.А. Теория и практика модульного обучения. – Каунас: Швиеса, 1989. – 272 с.

УДК 371.125 : 37.013.42

**ПРОЕКТУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ
КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА –
МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА**

Козич І.В., аспірант

Запорізький національний університет

У статті аналізується питання проектування системи засобів формування конфліктологічної компетентності соціального педагога – майбутнього викладача. Розглянуто поняття “педагогічне проектування”, “педагогічний засіб”, виокремлені етапи формування

конфліктологічної компетентності, визначено набір тих новоутворень, які мають з'явитися в студентів у результаті формування конфліктологічної компетентності.

Ключові слова: педагогічне проектування, педагогічний засіб, навчальна, професійно – педагогічна задача.

Козыч И.В. ПРОЕКТИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ СРЕДСТВ ФОРМИРОВАНИЯ КОНФЛИКТОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА – БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье анализируется вопрос проектирования системы средств формирования конфликтологической компетентности социального педагога – будущего преподавателя. Рассмотрены понятия «педагогическое проектирования», «педагогическое средство». В статье выделены шаги, способствующие формированию конфликтологической компетентности, обозначен набор тех новообразований, которые должны появиться у студентов в конце процесса формирования конфликтологической компетентности. В качестве педагогического средства формирования доминирующую роль мы отводим учебным, профессионально – педагогическим задачам конфликтологического характера.

Ключевые слова: педагогическое проектирование, педагогическое средство, учебная, профессионально – педагогическая задача.

Kozych I.V. THE FEATURES OF INTERACTION BETWEEN THE TEACHER AND STUDENT IN THE PEDAGOGICAL CONFLICT / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The question of planing of the system of means of the formation of the conflict competence is analysed in the article. The concepts “pedagogical planing”, “pedagogical means” are considered in the article. The steps promoting to the formation of the conflict competence are allocated in the article, the set of the new formations which should appear at the students at the end of process of formation of the conflict competence is marked.

Key words: pedagogical planing, pedagogical means, educational, professional-pedagogical task

Досягнення високого рівня конфліктологічної компетентності в широкому розумінні є стратегічною метою професійної освіти. З одного боку, в умовах сучасної організації освітніх процесів у педагогічному ВНЗ ця мета в кращому випадку досягається лише частково, а найбільше поширене досягнення зворотного ефекту, тобто посилення конфліктологічної некомпетентності в процесі педагогічної освіти.

Як показують дослідження Ю.В. Бабайцевої, В.С. Грехнева, Т.В. Іванової, Н.В. Кузьміної, Л.М. Мітіної, І.І. Риданової, студенти, які тільки починають свою викладацьку діяльність, стикаються з такими труднощами:

- невміння налагодити довірчі стосунки; складності взаємодії із групою;
- повільне реагування на зміну навчально – виховної ситуації;
- невміння знаходити нестандартні, офіційні прийоми у вирішенні проблемних задач, що виникають;
- труднощі в мовному спілкуванні при передачі власного емоційного ставлення до подій, що відбуваються;
- невміння переводити деструктивний конфлікт у конструктивний; невміння прогнозувати конфліктну взаємодію, нею керувати і аналізувати результати;
- відсутність гнучкості поведінки.

Подібні труднощі зумовлені традиціями, які склалися при підготовці майбутніх викладачів у ВНЗі. Традиційне викладання найчастіше відірвано від особистості студента. У таких умовах неможливо набути досвіду поведінки в конфліктних ситуаціях, який кожного дня є затребуваним у педагогічній діяльності. Формування конфліктологічної компетентності повинно відбуватися у діяльності, яка була б адекватна її природі, тобто діяльності, пов'язаній із конфліктом. Тому метою цієї статті є обґрунтування механізмів і умов для проектування системи засобів для надбання студентами досвіду використання конфліктологічної компетентності.

На наш погляд, формування конфліктологічної компетентності соціального педагога може відбуватися під час занять з соціальної педагогіки, конфліктології, а також у рамках спецкурсу “Формування конфліктологічної компетентності”.

Для опису моделі проектування системи засобів процесу формування конфліктологічної компетентності, вважаємо за необхідне розглянути поняття “проектування”, “засоби”.

Дослідженням педагогічного проектування займалися О.А. Крюкова, В.М. Манахов, О.Г. Прикот, В.Є. Радіонов.

На думку О.А. Крюкової, педагогічне проектування – цілеспрямований вплив на соціально – педагогічний простір, оснований на самовизначенні автора. Якщо уявлення про майбутній результат співвіднесено з уявленням про процес досягнення цього результату, то сукупність цих уявлень можна назвати проектом [1].

У проектуванні можна виокремити дві можливі функції – удосконалювання і перетворення соціальних систем. Проект – достатньо важка система перетворень. Його задум залежить від суб’єктивних факторів: розуміння автором мети, задач, умов реалізації проекту. Допускається широкий діапазон дій, можливість різного варіювання.

Педагогічний проект – це завжди процес, який постійно аналізується, коректується в ході реалізації. Проектування в соціальних системах не просто передбачення. Воно пов’язане із вивченням сутності соціально – педагогічних закономірностей, з дослідженнями в педагогічній галузі, психологічними особливостями, розвитком особистості, тенденціями впливу оточуючого середовища і певними умовами, у яких проект розробляється і реалізується [2, 71].

Отже, педагогічне проектування – це попередня розробка основних деталей майбутньої діяльності студентів і викладачів.

Проектування педагогічних систем, процесів і ситуацій – складна багатоступінчаста діяльність. Ця діяльність, незважаючи на те, ким вона буде здійснюватися і якому об’єкту буде присвячена, має бути зроблена поетапно [3].

Виокремлюють три етапи проектування:

I етап – моделювання;

II етап – проектування;

III етап – конструювання.

Педагогічне моделювання (створення моделі) – це розробка цілей (загальної ідеї) створення педагогічних систем, процесів або ситуацій і основних шляхів їхнього досягнення.

Педагогічне проектування (створення проекту) – подальша розробка створеної моделі і доведення її до рівня практичного використання.

Педагогічне конструювання (створення конструкту) – це подальша деталізація створеного проекту, що має за мету наблизити його до використання в конкретних умовах, реальними учасниками навчально – виховного процесу [3].

Найбільш повна характеристика етапів проектування міститься, на наш погляд, у концепції В.В. Серікова. Логіка проектування репрезентована таким чином:

- розробка задуму; діагностичне завдання мети;
- визначення складу і умов, які сприяють новоутворенню; узагальнена характеристика педагогічної ситуації;
- знаходження педагогічних засобів;
- обмірковування варіантів поведінки педагогів; діагностика результатів [4,39].

Для проектування будь – якої системи засобів суттєвим є діагностичний компонент. Саме він визначає вихідний рівень якості, що формується в студентів (суб'єктів навчання), але й забезпечує таку зв'язку елементів, як “мета - результат” [5].

Для проектування системи засобів, які сприяють формуванню конфліктологічної компетентності соціальних педагогів, ми виокремили такі кроки:

- визначити сутність конфліктологічно – компетентних новоутворень;
- визначити механізми оволодіння конфліктологічною компетентністю; визначити основні фактори і умови процесу формування конфліктологічної компетентності;
- обґрунтувати педагогічні засоби, які мають сприяти формуванню конфліктологічної компетентності;
- виокремити етапи процесу формування конфліктологічної компетентності;
- на кожному етапі визначити вихідний стан сформованості конфліктологічної компетентності, поставити мету її перетворення, спроектувати систему засобів, організувати діяльність студентів, отримати і проаналізувати результат.

Дослідження С.В. Белової, В.В. Зайцева, О.А. Крюкової, В.В. Серікова показують, що найбільш продуктивним є такий процес проектування формування тієї чи іншої якості, в основу якого закладені досягнення студентів як кінцевий результат. Тобто слід чітко визначити набір тих новоутворень конфліктологічної компетентності, які мають з'явитися в студентів у кінці процесу навчання. Розглянемо більш докладно:

- психолого – педагогічна інформованість про конфлікт;
- конструктивне ставлення до конфліктів;
- оволодіння широким діапазоном стратегій поведінки в конфлікті;
- усвідомлений перевід деструктивного конфлікту в конструктивний, яка передбачає здатність “утримувати” конфлікт у його процесуальності (не уникнення конфліктної взаємодії);
- здатність дистанціюватися від зіткнення (розглядати конфлікт як єдине ціле);
- відсутність конфліктофобії;
- здатність до реконструкції конфліктної взаємодії; здатність до варіативного уявлення перспектив конфліктної взаємодії;
- здатність розуміти і переживати конфліктну взаємодію; емоційна стійкість; емпатія; асертивність;
- рефлексія; толерантність, усвідомлення особистості партнера по взаємодії як цінності, як мети, а не засобу конфліктної ситуації.

Перш ніж приступити до обґрунтування педагогічних засобів, які сприяють формуванню конфліктологічної компетентності, необхідно розібратися з самим поняттям “педагогічний засіб”. Засобом є предмет, явище, спосіб дії, які спрямовані на вирішення освітніх задач [4, 34]. На думку О.А. Крюкової, “засіб - цілісний процес продукування, за допомогою якого здійснюється перехід від мети до реального результату” [1, 58].

Якщо традиційна педагогіка пов'язує педагогічний засіб із набором певних заходів, пропонуючи при цьому зовнішній вплив на студента з метою передати йому модель поведінки, обминаючи його особистісну сферу, то наявність особистісного компоненту в цілях і змісті освіти міняє наші погляди про педагогічні засоби, тобто про ті інструменти, за допомогою яких педагог дістається педагогічних цілей.

У даному дослідженні під системою засобів розуміється система навчально – професійних педагогічних задач конфліктологічного характеру, які максимально

орієнтуються на особистість студента і вбирають у себе всі умови і обставини педагогічної діяльності (О.А. Крюкова, В.В. Серіков та ін.)

Обґрунтованими є такі вимоги до системи засобів:

1. Як засоби повинен застосовуватися весь комплекс педагогічних впливів, тобто зміст освіти, методи, форми, прийоми, ставлення педагога до студентів, соціальне середовище в групі та ін.
2. Деяким засобам може відводитися домінуюча роль у навчальному процесі залежно від виконання домінуючих цілей і можливостей для реалізації цих цілей.
3. Навчальні задачі в процесі формування конфліктологічної компетентності повинні імітувати умови конфліктної взаємодії в педагогічному процесі.
4. Відібрані засоби (ситуації, ігри, задачі) повинні мати широкий спектр впливу на особистість студента і на рівень сформованості конфліктологічної компетентності.

На нашу думку, на кожному етапі формування слід застосовувати засоби більш високого рангу, тобто такі, які мають можливості більш цілісного впливу. Цілісність впливу засобів кожного з етапів процесу формування конфліктологічної компетентності підготовлена засобами попередніх етапів, які б актуалізували і закріплювали зв'язки компонентів конфліктологічної компетентності.

Формування конфліктологічної компетентності пов'язане із досвідом оволодіння поведінкою в конфліктній ситуації.

У нашому дослідженні домінуючу роль відведено навчальним професійно – педагогічним задачам конфліктологічного характеру.

Вважаємо за необхідне зупинитися на розгляді навчальних професійно – педагогічних задач конфліктологічного характеру, і їхній ролі у формуванні конфліктологічної компетентності соціального педагога, майбутнього викладача.

Відомо, що в основі професійної діяльності знаходиться процес вирішення професійних задач. Під задачею розуміється «дана у певних умовах (наприклад, у проблемній ситуації) мета діяльності, яка повинна бути досягнена перетворенням цих умов відповідно до визначеної процедури. Задача включає в себе такі вимоги, як мета, умови, відоме і невідоме, те, що формулюється в запитанні...Задача стає логікою – психологічною категорією, коли вона пред'являється іншому суб'єкту і приймається ними до вирішення. Суб'єкт переформулює, визначає задачу і шукає шляхи її вирішення... Ієрархічно організована послідовність задачі утворює програму діяльності» [6,120]. Виходячи з визначення задачі як логіко – психологічної категорії, професійна задача може бути визначена як вид діяльності, що виникає на вимогу тієї чи іншої професії і спрямована на вирішення проблемної ситуації. Професійна конфліктологічна задача – це вид професійної діяльності, що виникає на вимогу професії і конфліктної ситуації, спрямованої на вирішення виробничого конфлікту.

Автори (Г.А. Балл, А.К. Маркова, Л.Ф. Спірін, Н.Ф. Тализіна) спираються на діяльнісний підхід, вказують на роль задачі як цілі, заданої в певних умовах: задача є такою структурною одиницею, яка утворює замкнутий цикл функціонування знань. Вирішуючи задачу, людина виявляє свої плюси і недоліки у знаннях, вміннях, навичках, а вирішивши задачу він вдосконалює свої знання, здобуває нові вміння і навички. Слід наголосити, що задачі можна використовувати одночасно і як інструмент діагностики, і як інструмент формування нового знання [7, 177]. Нам уявляється цікавим досвід використання задачного підходу в процесі формування конфліктологічної компетентності соціального педагога, майбутнього викладача.

Д.П. Зеркін, Є.А. Уткін, М.М. Тренєв розуміють під “задачею” навчальну форму завдання на вирішення проблемної ситуації, що описується [8, 442]. Подібне розуміння відповідає прийнятим у педагогіці підходам до опису категорій “навчальна, професійна задача”. При визначенні навчальної професійно - педагогічної задачі з формування конфліктологічної компетентності соціальних педагогів майбутніх викладачів у нашому дослідженні було використано вищенаведене визначення “задачі”.

При розробці завдань ми спиралися на рекомендації В. Сластьоніна, Л. Фрумкіна [9]. Наприклад, студентам пропонувалось:

- 1) обрати правильну відповідь із запропонованих варіантів;
- 2) самостійно сформулювати проблеми на основі аналізу заданої педагогічної ситуації;
- 3) провести професійно – педагогічний аналіз особистості студента в умовах конкретної ситуації.

Задачі пред’являлися всій групі студентів з подальшим колективним обговоренням ситуації, мікрогрупам і індивідуально кожному студенту.

У нашому дослідженні ми виокремили декілька груп задач:

- навчальні задачі, спрямовані на засвоєння знань із конфліктології;
- навчальні задачі, спрямовані на вироблення конфліктологічних вмінь і навичок;
- навчальні професійно - педагогічні задачі конфліктологічного характеру.

У процесі вирішення професійно–педагогічних задач, ми використали такі методи і форми навчання :

- висування гіпотез для вирішення задач за допомогою «мозкового штурму»;
- систему контрольних питань і завдань у галузі вирішення педагогічних конфліктів;
- метод картографії педагогічного конфлікту.

Навчальні задачі, спрямовані на засвоєння знань із конфліктології, можуть бути представлені у вигляді проблемних питань, завдань під час лекцій, або практичних занять. Кожна тема, що вивчається, супроводжується низкою навчальних задач, а їх вирішення спрямоване на діагностику рівня засвоєння основних конфліктологічних понять.

Наведемо приклад навчальних професійно–педагогічних задач конфліктологічного характеру теми практичного заняття “Конфліктологічні якості особистості”. Мета: обговорити проблему відповідальності суб’єкта в конфлікті, сформувати навички діагностики сформованості конфліктогенних якостей особистості; тренувати вміння для вирішення конфліктологічних задач з діагностики і попередження педагогічних конфліктів.

План заняття

1. Соціально – психологічні причини конфліктів.
2. Конфліктогенні якості особистості.
3. Методи діагностики сформованості конфліктогенних якостей.
4. Засоби керування конфліктними емоційними станами.

Завдання: підготуватися до обговорення питань:

- які прагнення, бажання, потреби найчастіше утягують людину в конфлікт?

- що допомагає людині стримуватися в конфлікті, що сприяє активному продовженню конфлікту?
- перерахуйте конфліктогенні якості особистості в інтелектуальній сфері; якими діагностичними методами визначають рівень їх сформованості;
- за якими ознаками визначають конфліктну або неконфліктну людину?
- які емоційні стани відчуває індивід у конфлікті?
- що таке “ціннісні орієнтації”? Яку роль вони відіграють у **конфліктній** поведінці? Якою, на ваш погляд, повинна бути система ціннісних орієнтацій сучасного викладача?

Запропоновані навчальні завдання у вигляді проблемних питань відповідають науковим підходам до опису і поясненню суб’єктивних причин, умов і факторів виникнення конфліктних ситуацій, таким чином, їх виконання студентами забезпечує засвоєння необхідних конфліктологічних понять.

Навчальні професійно - педагогічні задачі, спрямовані на вироблення конфліктологічних вмінь і навичок, які є базовими вміннями для вирішення конфліктологічних задач. Вони представляються викладачем у вигляді практичних задач на заняттях і самостійних завдань на період педагогічної практики.

Прикладом реалізації навчальних професійно-педагогічних задач може бути заняття “Основи вирішення педагогічних конфліктів”. Мета: сформувати навички вирішення конфліктологічних задач з вирішення педагогічних конфліктів: готовність до реалізації активних конфліктних стратегій; обговорити проблему насильства у вирішенні конфліктів; тренувати вміння конструктивного спору і критики.

План заняття:

1. Активні конфліктні стратегії: суперництво і співробітництво.
2. Методика проведення конструктивного спору, полеміки.
3. Засоби зміни конфліктної ситуації: об’єкт конфлікту, стосунки опонент – суб’єкт конфлікту.
 - зі списку методів впливу на ситуацію оберіть ті, які впливають на організаційні конфлікти: засоби переконання; нав’язування норм; моральне стимулювання; використання влади; роз’яснення вимог до роботи; система заохочень;
 - потренуйте у творчій критиці: висловіть критичну оцінку неякісно виконаного навчального завдання у таких варіантах: критика – сподівання; критика – аналогія; критика – жаль; критика – іронія; критика – докір; критика – натяк; критика – виклик; критика – побоювання.
 - порадьте, як діяти в таких ситуаціях:
 - 1) опонент роздуває проблему, виводить її поза межі дискусії;
 - 2) опонент акцентує увагу на дрібницях, не торкаючись основної тези;
 - 3) опонент навмисно підводить вас до помилкових висновків, підтасовує факти, щоб викрити вашу безграмотність і дилетантство;
 - 4) опонент викриває вашу некомпетентність, грає на ваших помилках і недоробках, ігнорує факти, неправильно інтерпретує ваші слова;
 - 5) вас грубо смикають під час розмови, переривають ваші міркування.
 - розробіть фрагмент заняття з використанням таких прийомів ініціювання пізнавального конфлікту:
 - 1) заперечення викладачем запропонованого групою або одним студентом рішення;

- 2) твердження, захист, відстоювання альтернативного рішення;
- 3) імітація викладачем нерозуміння суті запитання, проблеми, рішення.

Як ми бачимо з наведених практичних завдань, у процесі їх виконання студенти тренують вміння конструктивного спору. Володіння цими вміннями забезпечує майбутньому викладачеві готовність до активних конфліктних стратегій з опонентами – викладачами, опонентами – студентами у педагогічно значущих конфліктних ситуаціях (недотримання норм спілкування, правил спілкування, невиконання вимог викладача).

Таким чином, проектування навчальних професійно - педагогічних задач конфліктологічного характеру передбачає:

- аналіз природи навчальної діяльності;
- актуалізацію вмінь і навичок конфліктологічної компетентності, вибір моделі партнерства і співробітництва.

Отже, конфліктологічне проектування є невід'ємною якістю і вмінням соціального педагога – майбутнього викладача і пов'язане із припущенням ходу можливих конфліктних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крюкова Е.А. Введение в социально – педагогическое проектирование: Учеб. пособие – Волгоград: Перемена, 1998. – 136 с..
2. Крюкова Е.А. Личностно–развивающие образовательные технологии: природа, проектирование, реализация. – Вологоград: Перемена, 1999. – 124 с.
3. Педагогика и психология высшей школы: Учебное пособие. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 544 с.
4. Сериков В.В. Личностный подход в образовании: концепция и технологии. – Волгоград, 1994. – 347 с.
5. Самсонова Н.В. Конфликтологическая культура специалиста и технология её формирования в системе вузовского образования: Монография. – Калининград: Изд – во КГУ, 2002 – 308 с.
6. Психология. Словарь/ Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
7. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования от деятельности к личности. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 271 с.
8. Зеркин Д.П. Основы конфликтологии: Курс лекций. – Ростов-н/Д: Феникс, 1998. – 480 с.
9. Спирин Л.Ф., Фрумкин М.Л. Обучение студентов решению педагогических задач. – Сов. Педагогика. – 1984. – №7. – С.74 – 78.